

A francia népköltészetéről.

(Első közlemény.)

I.

A gondviselés valamint az egyes embereknél, úgy egész népek-nél olyképpen intézkedett, hogy megoszoljanak adományai; az egyiknek ebből, a másiknak abból jusson nagyobb rész. Így a szellemi téren, a művészet világát véve, nem minden európai nagy nemzet bír egyformán a költészet adományával, ha különben bár még oly híres költői vannak is. Elannyira, hogy majdnem azt kellene hinnünk, a költészetnek lényege is szintén égaljak s korok szerint változó dolog, ha a legkimagaslóbb s egymással okozati összefüggésben nem álló tények egyebet nem bizonyítanak.

Vegyük például az ó-korból a görögöket s az új-korból az angolokat, ezeknek irodalma, melyhez a román népek közül bátran csatolhatnók még a Dante s a Calderon hazáját, azt tanúsítja, hogy a költészet lényegének, az örök szépnak s örök igaznak szintén megvannak a maga örök törvényei, melyeknek égaljtól és kortól függetlenül érvényesülniök keil, s melyektől a mi eltér, az többé nem igazi, vagy legalább nem hamisítatlan, tiszta költészet már. Különösen érdekes példát szolgáltatnak erre az ó-korban a rómaiak; bár ezeknél a költők éppen a görög műveltség utánzásával nőttek nagyra, s e költők közt egy Virgil, Ovid, Horác vagy Plautus és Terentius hervadhatatlan neveivel találkozunk, mégis költészetükben olyan alapsajátságok észlelhetők, melyek miatt az ó-kori irodalomtörténet szaktudósai nem haboznak bevallani, hogy a római nép nem birt igazán költői lélekkel. De maradjunk az új-korban, tekintsük a francziákat, tehát azt a népet, mely éppen a rómaiak utódja, ennek nyelvét vette át, a magáénak teljesen elfeledésével, ennek erkölceit, sőt jórészt vérmérsékletét örökölte: úgy, hogy ha az a precíosité név alatt ismeretes irány, mely a társas érintkezés s így a társalgás,

egyáltalán a nyelv művészetének finomítását, tenköltébbé tevését tűzte ki célul és melyet Molière aztán annyit gúnyolt tulságaiban, ha ez, mondjuk, talán kelta vagy gall hagyománynak tartható, a francziáknál, viszont római örökségnek kell tartanunk a francia jellemnek ama másik, nem kevésbé egyetemes és állandó vonását, mit téves elnevezéssel gall szellem gyanánt szokás emlegetni, s mi a gúnyra való hajlandóságban, a borsos és legalább is sikamlós tréfák előszeretetében nyilvánul. Ez a nép, a francia is alapjában véve ép oly kevésbé igazán költői természet, mint nagy őse.

Bár gyakran izléstelenséggel határos, ha az író önmagát idézi s bár az embernek merő óvatosságból már tanácsos nem bolygatni saját szántából a »fiatalkori bűnöket«, engedje meg az olvasó, hogy mindezek daczára itt egy régibb munkámra hivatkozzam. Ezelőtt tízenkét évvel egy anthológiát szerkesztettem »iskolai és magánhasználatra« az újkori francia költészet köréből, nyelvi jegyzetek mellett irodalomtörténeti és aesthetikai tájékoztatásokkal ellátva az egyes írókat és műveket. E könyvnek általános bevezetését e szavakkal kezdtem: »A francia éppen nincs a költészetre teremve« s hozzá csatoltam Tainenek ez állítását: »egy európai faj sem oly kevésbé költői.« Ezt annak idején némelyek kifogásolandónak találták. Ugy hitték, amaz állítás Taine legtűzöttebb paradoxonai közé számítandó, s én, mint egyike azoknak, kik a magyar közönséggel legelőször siettek a Taine kritikai módszerét ezelőtt másfél évtizeddel megismertetni, midőn ama kifogásolt szavakat egy tankönyvben le mertem írni, tulajdonképen nem tettem egyebet, mint az általam akkor bizonyára még kevesebb higgadsággal bálványozott nagy íróval szemben a mester szavára vakon esküvő gyalró tanítvány szerepére vállalkoztam.

Bár szóba hozott munkámban ma már sok mindent másképen írnék meg, — a tankönyv tudvalevőleg olyan mű, melyből nemesak a tanuló tanul, hanem első sorban a szerző maga és pedig ugyancsak a saját kárán okúlva, — mégis ha valami van e könyvben, a min ma sem lehetne és kellene változtatnom, úgy épen a kifogásolt bevezető sorok azok. Mert bár Taine kétségkívül szerette az igazságokat annyira élükre állítani, kihegyezni, sőt túlhajtani, hogy tanaiban nem óvakodhatni eléggé a paradoxonoktól, mégis idézett szavai mély igazságot rejtenek magukban. Ma már a francziák egye-

temesen elismerik, mennyire prózai és szónokias jellegű az ő temperamentumuk. Nem csinálnak többé titkot és »nemzeti becsület« kérdését annak bevallásából, hogy az ő józan és világos, szabatosság és rendszerető észjárásuk, a maga földhöz ragadt voltaival és a föld biztos talaján járni szeretésével, a nevetségességek iránt tulságig kifejtett érzékével és gúnyolódó hajlamaival vajmi távol áll a képzelet oly eszményi szárnyalásaitól, melyek shaksperei magasságig emeljék a lelket, odáig, honnan az ember a maga kis világával, mint a nagy természetnek, a külvilágnak alkotó része tűnik fel, s honnan a földi lét múltó jelenségei a földöntúli magasztos problémák kérdéseivel ölelkezve mutatkoznak. Az újabb francia költők egyik legnagyobbja épen ezért meri megtagadni nemzetétől az igazi művészerzékelt, mely a szép isteni világot valóban feltárhatná honfitársai előtt, kik szerinte »ekesszólo szónokok, hős katonák, metsző pamphletírók taja ugyan tud lenni, de semmi több!« Ugy hogy, mit épen az idézett nagy költő alkalmából Bourget írja: »A francia szellem, mely e pontban bizonyára egyéb kiváló tehetségeiért fizet váltságdíjat, alig képes az igazi költészet érzékletéig emelkedni, ha csak oly okok nem készítetik erre, melyek idegenek a költészet elvének épen lényegétől.«

Anglia s a világ legnagyobb költőjének nevét vettük az imént tollunkra. Szálljunk le tehát Franciaországot illetőleg is az általánosságok köréből az egyes tényekre, specificus példákon igazolva az iménti állításokat. Tekintsük a legnagyobb két francia színiköltőt, ki aránylag legközelebb áll Shaksperehez. Egyikükben sem található a most vázolt, magas értelemben vett költészetet, ennek imaginatív és metaphysicai világát. Racine tragoediáinak alakjai jótormán merő elvontságok a »britt óriás« teremtette emberekhez képest; nem mozognak határozottan reális talajon, nem domborodnak ki oly élet-elevenen; szenvedélyeikből, mint az angolok érzik s velük együtt mi is érezhetjük, hiányzik a hús és vér illata. A költő minden tehetségét arra fordította, hogy egy-egy szenvedélyt nagy lélektani tudással elemezzon végig, elannyira, hogy maga Sainte-Beuve is kétkedni volt hajlandó benne, vajjon a folytonos s ilyen mérvű elemzés nem esik-e tulajdonképen már kívül a valódi költészet köréin.¹ A másik

¹ V. ö. erről bővebben: *Bevezetés a francia tragoedia történetéhez.* Magántanári próbaelőadás a bpesti tud. egyetemen. Bpesti Szemle 1892.

nagy francia költő, a világ legnagyobb vígjáték írója, Molière, ugyane jelenségeket tárja szemünk elé a comical színiköltészet hangnemében. Nála aztán, ki mindig kora társadalmát és embereit igyekszik ábrázolni, a Shakspere vígjátékaival vagy akár a spanyolokkal szemben még inkább érezhető, mint a Racine tragicus világában az élet festőiségének és zeneiségének, színeinek és zajának, sőt melegének gyakran meglepő mérvű hiánya, a nagytermészet és a természetfölötti körein kívül eső képzelet, mely a mindennapiságnak prózájához ragaszkodik s a gyakorlati élet kérdéseivel van teljesen elfoglalva.

De jöjjünk még közelebb a mi korunkhoz s egyszersmind ama themához, melyet e dolgozat tárgyául kitűztünk. Tekintsük a lyrai költészetet, mely műfaj tudvalevőleg, miután a középkoron majd át, a renaissance idejében meglehetősen virágzott, a XVII. és XVIII. században üres elmejátékká fajult a salonverselőknél, hogy aztán a nagy forradalom táján ismét életre próbáljon ébredni s a XIX. században a romantikával tényleg dicsőbben felvirágozzék, mint addig bármikor.

Ez az utóbbi mozgalom valósággal úgy hatott Franciaországban, mint nemcsak tán egy új költészetnek, hanem magának az igazi költészetnek revelatiója. Hallgassuk meg a legkomolyabb s legtárgyilagósból bírálók egyikét, Edmond Scherert,¹ mint itél e mozgalomról. »Nálunk az emberek nagyon hajlandók összezavarni a költészetet az ékesszólással. A mi teljesen gyakorlati szellemünk, mely mindig bizonyos ezélt követ, örömet szegődteti a képzeletet valamelyes ügynek szolgálatába, sorolja azt a rábeszélés eszközei közé és mit sem ért a phantasia játékaikhoz. Mi inkább szónokok vagyunk, semmint költők, s maga költészetünk is szónokias jellegű.² Vagy jobban mondva: az volt, met immár a helyes útra tértünk. A romantika visszahelyezte nálunk polgári jogaiba a képzeletet. Megismertette velünk az imaginatív költészetet, a legigazibb, a legszorosabb értelemben vett költészetet.«

¹ *Études sur la littérature contemporaine*. VII. köt.

² V. ö. Faguet szavait a XVII. század nagy költőiről: Corneille, Racine, Molière, Boileauról már nem is szólva, »épen annyira költők, mint szónokok; Lafontaine egyedül képviseli magát az egészen tiszta költészetet.« (Lavisserambaud, *Histoire générale*. Tome VI. 1895.)

A romantikus lyra immár színes, meleg költészet volt, melyben az egyén a maga indulatvilágának szabadel és természetes megnyilatkozást engedhetett. Azonban mit tapasztalunk, ha ma e költőket olvassuk, kik a nagy közönségre nézve bizony már avúlni kezdenek, noha közülök ezt vagy amazt azért még fel-felkapja olykor a divat árja, hogy aztán megint alámerítse s másik társát elevenítse fel halottaiból? Nekünk, mai és külföldi olvasóknak ezek a lyrikusok már nem eléggé bensőségteljesek, nem eléggé egyszerűek s őszinték. A mi fájdalmat vagy gyönyört az ő szívük átél, azt — a mi fel-fogásunk szerint — ők nem dalolják ki szívük megkönnyebbitése végett, mint egy Burns vagy egy Goethe: az nekik csak ihlet arra, hogy elvont eszméig emelkedve (ez a költészet már ugyancsak metaphysicai szárnyalást vesz világfájdalmas és pantheisticus irányával!) ékesszóló, zengzetes és festői tirádákban szavaljanak az ajkukon áhítattal csüngő közönség előtt, ódáikban és elegiáikban. Nemcsak Lamartine vagy Victor Hugó teszi ezt, hanem még az is, ki aránylag leginkább saját szíve vérével írta verseit: a Musset elegiáiban is mennyi az igazi érzelm közvetlensége helyett az érzelmes, elvont természetű deklamáció és a pose! És mégis, a mi rendkívül jellemző, már a romantika virágzásának javában akadtak kiváló költők, kik bár részben maguk is e mozgalmat készítették elő s elősegítették virágzását, úgy vélekedtek csakhamar, hogy a lyrai költészet felettébb tulságosan subjectiv és bizalmaskodó lett. E nagy tehetségek, kikről e szerint nem is álmodhatjuk, mit száltak volna a mi nálunk Petőfinél vagy még inkább a Petőfi-utánzóknál található intim daiköltészet merészségeihez és túlzásaihoz, s kiknek első nagy vezérének De Vignyben kell keresnünk: *parnassusi költők* neve alatt új iskolát alapítottak, melynek legkiválóbb tagja, az újkori francia költőknek Victor Hugo után főmesterükké lett Leconte de Lisle. Ez irány száműzte az *én*-t a lyrából s eme műfajt még reflexivebb és egészen epicai jellegűvé változtatta át, megtartá a romantikának, mint új költészet meghonosítójának összes művészeti vívmányait, melyek aztán nála a művészkedő remeklésben a visszaélésig fokozódnak.

Ma, midőn a symbolisták és dekadensek, meg egy csomó más mindentéle névvel diszelgő, új, újabb és legeslegújabb költői lángelmék a festészet terén észlelhető mozgalomnak megfelelőn a XVI. század költőinél található praerafaelita különözéseket újítottak fel,

vagy jobban mondva, ama primitív kor naivságait különbségekké torzítva, próbálják utánozni a költészetben; ma, midőn oly lyrai alkotásokkal próbálgat nagyokat merni akaró, de teremteni nem bíró tehetségük, melyek jobbadán nagyzó szenvelgésekkel vannak telítve s egyáltalán az érthetlenségig homályosak, ködösek; ma mondjuk, midőn így a lyricusok Franciaországban még távolabb estek, mint a parnassien-ek a költészetnek attól a feladatától, hogy oly verseket írjanak, melyek a nemzet bármely fiának szívében visszhangra találjanak s nemcsak egy válogatott szűkebb kör műértő hódolatával ériék be: az irodalmi mandarinságnak — mint a francziák is nevezik — e napjaiban elvégre arra kezdenek gondolni az emberek, hogy tán mégis ideje volna már megkísérteni, nem lehetne-e a franczia lyrát a népköltészethez való visszatéréssel virágoztatni fel.

Olyan költői irány ugyanis még nem fordult elő Franciaországban, minőt nálunk Petőfi és Arany képviselnek a magyar irodalomban, hogy ne szóljunk egy Goethéről, ki abban a tekintetben is megadta az új kornak a példát, mint kell a népies elemeket a műköltészetnek üdébbé s igazibbá tételére használva az irodalom magaslatán megmaradni. Az egy Béranger kísérelte meg a népies nemzeti alapra helyezkedést chansonjaiban, melyek azonban inkább a városok műköltészetének, egy századok óta művelt irodalmi műfajnak voltak tulajdonképpen a továbbfejlesztői, mintsem a falu népének névtelen, kendőzetlen műzsáját követték a maga naivságában. Különben rendkívül jellemző, hogy a Béranger kedvenc műfaját már kezdettől fogva nem becsülte valami magas rangra a franczia kritika közvéleménye: magát a költőt, ki oly elszigetelt jelenség az esprit gaulois képviselésével a romantika virágzásának közepette az irodalomban, a legutóbbi időkben, midőn a romantikus költők egyike-másika, mint mondtuk, ideiglenesen új-új életre ébred a divatban s a kritika előtt, azzal bűnhődtek egykori népszerűségéért, hogy végtelenül kevésbe veszik.

De Bérangernek s utódjainak ez a lenézése, valamint az idegen, részben német, még inkább angol ihletés alatt álló romantikának divatja nem gátolta meg, hogy a műveltebb körök elvégre ne teljesítsék azt, mit legalább is egy százados mulasztásnak mondhatunk, t. i. hogy érdeklődjenek a népköltészet iránt s mind nagyobb mennyiségben és mind tisztultabb szakértelemmel gyűjtsék kincseit.

II.

Hogy Franciaországban a népköltészetet a középkori s egyáltalán a hazai hagyományokkal szakítani akaró renaissance korában sem ignorálta feltétlenül az irodalom, erre kétségbe nem vonható bizonyítékaink vannak. Ha a *pléiade* harezi riadójának megfűvója, Du Bellay elméletben megvetőleg mellőzteni kívánja a francia költészetnek addigi népies-nemzeti irányát, melynek kimerültségével szemben az ókori mintákra utal, mint a tehetség igazi és helyes ihletőire: azért a fő mester, Ronsard még gyakorlatban korántsem szakított annyira, mint vélni szokás, az irodalom múltjával. Mi több, éppen a XVI. században, a népköltészetnek e különösebb virágzási korában, egy Montaigne így ír:¹ »A régi és tiszta természetes költészet oly naivságokkal és bajakkal teljes, melyeknél fogva a művészet szerinti tökéletes költészetnek legtöbb szépségéhez hasonlítható; mint ezt a gascognei *villanelle*-ekből s ama dalokból látni, miket oly nemzeteknél jegyeztek fel számunkra, melyeknek fogalma sincs az ismeretekről, sőt még az írásról sem.« A XVII. századbeli költészet, festőiségétől s merészségeitől megszegényített nyelvének apja, Malherbe, ki után az irodalom immár aztán teljesen aristocraticus jellegűvé válik, még nem oly büszke megvetője a népnek, mint a század fénykorának aestheticai törvényhozója, Boileau lesz: ő harmincz évig lakott vidéken s ebbeli élményei annyira hatottak rá, hogy élte végéig kedvét találta népdalok dúdolásában s azt merete mondani, sokért nem adná, ha egyikhez vagy másikhoz foghatót tudott volna költeni. Aztán a mi XIV. Lajos korát illeti, a Boileau idejében, még pedig az ő elvtársai között, ott van Molière, ki a *Misanthropban* a kor divatos versecskéinek lacsaros szellemeskedésével egy népdal egyszerű természetességét, közvetlenségét állítja szembe. Ott van továbbá Lafontaine, kiről több okból lehetetlen fel nem tételeznünk, hogy ne hasonló módon gondolkozott s érzett volna. Ott van végül a Boileau ellentele a műbírálat terén, Perrault, ki XIV. Lajos alatt, századokkal a Grimm testvérek előtt, népmesék feldolgozására mert vetemedni s így bizonyára érdeme szerint méltatta az egész népköltészetet minden ágában. Majd a XVIII. században pedig Rousseau, a természetesség

¹ Essais, Livre I. Chap. LIV. Des vaines subtilitez. Leclere-Garnier kiadása 1. köt. 290 l.

nagy apostola, a ki zeneértői hajlamokat is igényelt magának, mint gondolhatni, a népdalnak nem volt ellensége, habár, a mit némelyek az ő műveiben a népdal dicséretének tekintenek, tulajdonképpen a Béranger-féle műdalnak, a társaságbeli énekeknek, a Gesellschaftsliednek magasztalása.

Hogy a forradalom idejével a demokrata hajlamok a költészet világában is érvényesülnek, fölösleges volna bizonyítgatnunk; csakhogy az ízlés ez időtájt részint a classicai iránynak hagyományain csüng még mindig, részint pedig a romantikus iránynak előkészítője. Ezenfölül Páris, a főváros marad továbbra is az ízlés és műveltség központja, az irodalmi centrum, holott a népköltészet tulajdonképpen a főváros falain kívül, a vidék talajában fakad és tenyészik igazán. A mi századunknak közepéig kell jóformán várni, míg megindul az igazi érdeklődés a népköltészet iránt. Souvestre, Sand és Gérard de Narval után és mellett, kik francia népkölteményeket szönek be elbeszéléseikbe s azok behatóbb megismerésére útnak, 1839-ben közzé teszi Villemarqué a maga bretagnei gyűjteményét, mely Franciaországnak legősibb korát fedezi fel. Mint valami szellemi Herculanium és Pompeji felfedezése hat a mű, melyet később Luzelnek ugyancsak már századunk közepe táján meginduló s egészen a mi évtizedünkig eltartó kutatásai helyreigazítanak, a mennyiben írói csinálmány is foglaltatott benne, visszaállítva az eredeti népies jelleget, mindenekfelett pedig terjedelmesen kibővítnek, kiegészítnek.¹ A többi vidékeknek, habár szerényebb mértékben, szintén akadnak aztán specialis bűvárai, kivált a mióta 1852-ben, Napoleon Lajos elnöksége idejében a közoktatásügyi miniszterium hivatalból rendeli el a gyűjtést: bár az e rendelet következtében felhalmozódott becses anyag a *Bibliothèque Nationale* kézírattárában temetődik el, mégis ettől az időtől kezdve ől a gyűjtés nagyobb mérvet kap. 1869. óta Weckerlin, illetve Champfleury már terjedelmesebb összefoglaló anthológiákat tehetnek közzé a dallamokkal együtt, melyeket idővel újabb, szakszerűbb és többé-kevésbé terjedelmes collectiók követnek: ezeknek, valamint az előbbieknél egyik legérdekesebb szemelvénye, melyre ismételtelen fogunk e dolgozatban hivatkozni, a Mendès

¹ V. ö. Luzel munkatársának A. Le Braz-nak cikkét a *Journal des Débats* 1895. márcz. 22. számában: *La Bretagne poétique et légendaire. L'oeuvre de M. Luzel.*

Catull szerkesztésében megjelent »Franciaország legcsinosabb, érzelmes népdalai.«¹

1883-ban a francia folkloristák is rendszeres társulatba állnak össze. Ethnographiai és folklorista folyóiratokat adnak ki. A francia népköltészet kincstára annyira gazdag immar, hogy a németek szükségét érzik az anyag rendszeres áttekintésének. Ez a csudálatos germán faj mintha munkaképességének a maga hatalmas irodalma nem nyújtott volna elegendő tért, az összes nagy nyugat-európai nemzeteknek, részint hangya-szorgalmú adatgyűjtéssel segítette növelni irodalomtörténeti anyagát, részint az anyag kritikai feldolgozásában járt elől példával vagy legalább is tevékeny s kiváló részt vett benne: nem lephet meg tehát, ha a német tudományos-szolgáltatja a francia népköltészetnek is első rendszeres áttekintését.

Herdernél, ki a múlt században a népköltészetet, ennek aesthetikai értékét s a műköltészetre szükségkép gyakorlandó újjáteremtő hatását először ismertette meg a maga fontosságában, még alig néhány francia népköltemény szerepel a „Stimmen der Völker«-ben s ezek közt is legfőlebb kettőt-hármat ismer el igazán népiesnek a mai bíráló. Bár a régibb francia népköltéssel, mit általában a középkori francia lyrával is, éppen a németek foglalkoztak sokat, (Bartsch, Wolff, stb.), sőt bár nemesak Uhland egy-egy románczában, de Goethe Gretchenjének ajkán is magoknál a németeknél francia népies motívumokat keresnek ma némely szakemberek: mégis egészen az újabb időkig azt hitték a Rajnán innen, hogy, mint egy német író az ő sajátos képes stílusával magát kifejezte, »a francia szellemvirágok csillogó kertjében egy hiányzik, a mindenek közt legpompásabbik, a népdal.« Ugy, hogy valósággal elámúltak, mikor be kellett látniok, hogy igenis van népköltészete a Rajnán túli szomszédoknak is. Az, kinek legtöbb érdeme van e homály elosztásában, Scheffler; ő a drezdai politechnikumon és irodalmi társaságokban tartott e tárgyú előadásait 1884-ben és 1885-ben két kötetben tette közzé, melyek terjedelmes munkátot képeznek.²

¹ Eredeti teljes czíme »Les plus jolies chansons du pays de France. Chansons tendres Choisiées par Catulle Mendès, Notées par E. Chabrier et A. Gouzien. Illustrées par L. Métivet. Paris, Plon, 1888. 4°. 146 l.

² Wilhelm Scheffler: Die französische Volksdichtung u. Sage. Ein Bei-

Scheffler munkája mint határozottan népszerűsítő irányú dolgozat, erősen anthologia jellegű. Noha ethnologiai, sőt a költészet fejtegetése közben egyenesen racepsychologiai szempontokra helyezkedik, bevezetésül pedig a francia népköltészet összegyűjtésének részletes történetét adja, inkább a nagy közönségben érdeklődést kelteni akar, könnyed, vonzó modorával, semmint a mélyebbre hatolás, kivált a fent érintett szempontoknak tán fontosságukhoz mérten megfelelő érvényre emelése volna célja. Mint a tárgy körül teljesen tájékozott szakértelemmel és kiváló aesthetikai érzéssel összeállított szemelvényes ismertetés, mindenesetre igen jóra való munkát, melyet mindenki haszonnal forgathat, miként e dolgozat összeállításához is részben anyagot szolgáltatott.

Scheffler kiegészítőjeképpen tekinthetjük a Tiersot tartalmazó, teljesen szakszerű könyvét »a népdal történetéről Franciaországban.«¹ Hogy e könyvet érdeme szerint méltassuk, legyen szabad egy kis kitérést tennünk itt.

Tiersot nem régen a tanuló ifjuság számára is szerkesztett népköltészeti gyűjteményt. Weckerlin már megkezdte a gyermekjátékok dalait feljegyezni s közzétenni, de ezúttal a » felnőttek « népköltése, egyenesen az iskola falai közzé van hivatva behatolni, a mi rendkívül fontos újítás. Tekintve azt, hogy Franciaországban a városi ember koránt sem ismeri s éneklé tán úgy a falusi Múza termékeit mint teszem minálunk, legfőlebb különlegességből ha vetemedik ilyesmire. Vegyük ehhez, hogy az irodalomtörténetekben még a legújabb kézikönyvekben is hasztalan várnök Franciaországban, hogy helyet juttatnak a népköltészetnek. Jellemző, hogy még a *Revue des deux Mondes*, a legelső francia folyóirat a világ legkülönbözőbb népeinek, így többi közt a magyarnak népköltészetéről is közölt tanulmányokat: a hazájabelit eddigelé figyelmen kívül hagyta, ha nem csalódunk. Schuré, ki a német dalról írt egy becses könyvet, mely éppen most húsz éve látott második kiadásban napvilágot, azt mondja honfitársairól, hogy ezek közül a művelt osztálybeliek mihelyt valamely népdalról hallanak beszélni, azonnal bedugják fülüket s kö-

trag zur Geistes- u. Sittengeschichte Frankreichs. Leipzig 1884—85. I kötet. 8°. 332 l. II kötet 8°. 296 l.

¹ Julien Tiersot: Histoire de le chanson populaire en France. Ouvrage couronné par l' Institut. Paris, Plon. 1889. nagy 8°. 541 l.

nyörögnek, az istenért bele ne fogjon eléneklésébe az illető: mert népdal említésére a francia ember lelke előtt csak lármás lakodalmi népség vagy gajdoló koldusok emléke merül fel. Azóta húsz év után sem változtak sokat a viszonyok, ma is valami ismeretlen és kevésbé becsült a népköltészet a francia művelt osztály előtt. Tiersotnak és elvtársainak iskolai könyveitől várható, hogy az új nemzedék majd másképpen fog érezni és gondolkodni.

Tiersot említett tudományos nagy munkája pedig annak a ténynek becses záloga, hogy a tudományos körök mint kezdik szintén jelentőségének megfelelően méltatni a népköltészetet. A párisi szépművészetek Akadémiája tűzte ki ugyanis e tárgyat, melyről Tiersot könyve szól, úgy hogy az tulajdonképpen jutalmazott pályamunka. Tiersot a hazájabeli népköltészetet a legrégebb időtől kezdve napjainkig öleli fel s különböző műfajaiban épp úgy végig tárgyalja sorban egymásután, mint Scheffler, de kinél jóval szakszerűbben tudományos, s a mit legelsőbbben kellett volna említenünk, mindennekfelett a zenei szempontot tartja szemé előtt, úgy hogy — a kitűzött pályakérdésnek megfelelő — munkája tán nem is annyira irodalmi, mintsem inkább zenészeti dolgozat. A mi azonban nem annyit jelent még, mintha nem volna benne szorosán irodalmilag véve, tisztán költészeti szempontból sok becses dolog. Ellenkezőleg: ha ma elvégre a francia nép költészetével behatóbban foglalkozhatunk, ha szélesebb áttekintést nyújtó szempontra helyezkedhetünk s alaposabb tájékozottsággal ítélni tudunk, ezt mindennekfelett Tiersotnak köszönhetjük, főleg az ő könyve nyomán készült ez a dolgozat is, melynek tárgyával minálunk eddig nem foglalkoztak részletesebben.

Minő tanulságokat vonhatunk le az előmunkálatokból? Menynyiben van igazsága annak a Scheffler által is képviselt nézetnek, hogy a népköltészet a műköltészetnél »mélyebb és helyesebb bepillantást enged a francia népjellembe«, annál is inkább, mert Franciaország nemcsak Párisból áll, már pedig a nem párisi francziákat, jobban mondva a nem nagy városban élő francziákat a népköltészetből ismerhetni meg? Mennyiben áll az, hogy a népköltészetben »teljesen ellentétes jelleget« találunk a műköltészettel szemben, mely utóbbinak lényegesen rhetorikai természete, szellemességben való túltengése s egyáltalán mesterkelt finomságai ellenében ő maga az egyszerűség, közvetlenség és üde természetesség?

III.

Mindenekelőtt egy feltűnő körülményre kívánjuk felhívni az olvasó figyelmét: Franciaországban nem minden vidéken található népköltészet.

Igy például Tiersot állítása szerint »majdnem feltétlen hiánya a népdalnak észlelhető az oly vidékeken, mint a prózai Beauce, Maine, Brie, az Orléanais és Picardia.« Picardiában Nagy Károly ideje óta a leghíresebb énekiskolák egyike létezett, s az oda való trouvéreek a középkorban híresek és nagy számmal voltak: s ma mégis, mint Tiersot vallja, a népdal az ország kevés vidékén részestül oly fokú mellőztetésben, mint itt. A szántó parasztot ekéje mellett énekelve szokás feltüntetni, úgymond egy picardiai folklorista író, nos ez a szokás ma bizonyára nem Picardiában található meg, s ha a többi vidékek is olyanok, mint ez éjszaki, úgy a Sand György által megénekelte éneklő földműves nemsokára épp úgy a legendai alakok közé fog sorakozni, mint akár a Theokrit és a Virgil pásztorai.

Jegyezzük meg azonban, hogy midőn általában a népköltészet hiányzásáról beszélünk, ez mégis nem veendő éppen feltétlenül, hanem inkább csak egy bizonyos hangnemről értendő. Egy gyűjtő azt panaszolja Picardiáról, hogy »semmi olyan dolgot nem talált ott, mi a nép lelkének mélyéből fakadt volna«. A naiv, a lélek mélyéről jövő, az érzelmes hang az, mi kü önösen hiányzik Franciaország bizonyos vidékein. Picardiában a legszorgalmasabb kutatók alig tudtak néhány, más vidéken is váltig ismert ily hangnemű darabot összeszedni. Ha a párisi café-concerteknek sikamlós dalköltészete, már a mennyiben nem a művészet ellen való szentségtörés itt dalról és költészetéről beszélni, más országrészekben is erősen hervasztja terjedésével az igazi nép költészetet: Picardiában viszont a falusi Múzsának mind oly termékei örvendenek kedveltségnek, melyek a fővárosi orfeumok műremekeitől csakis a kevésbbé mesterkelt, de annál nyersebb durvaság által különböznek. Hogy ledérség, trágárság minden népnek, így a magyarnak költészetében is akad, az kétséget nem szenved és érthető: de itt arról van szó, hogy a nép összes ideális hajlamai az effélékben tetőződnek. Épp úgy tapasztalható ez a másik éjszaki tartományban, Normandiában,

melynek népe ép oly kevésbé sentimentális hajlamú, mint a picardiai, s ép annyira híjjával van minden eszményiségnek; míg a középkor lovagregényeinek nőcultust, szerelem-eszményítést lehellő költészete Bretagneból, mint a kelta hagyományok főfészkéből indult ki: addig a szomszédos Normandia annyira távol esett ma minden efféle iránytól, hogy a népdal-gyűjtők az ott bokkrétába szedett megfelelő tárgyú dalokat már nem is merik szerelmi daloknak nevezni, hanem galantéria daloknak hívják, vagy mint mi mondhatnók: szeretkező nótáknak.

Az esprit gauloisnak, mely az irodalomban tudjuk mennyire érvényesül, ez teljesen megfelelő jelenség. A francia szellemnek, mely mindenestre oly fenséges, komoly ékesszólókat is szült, mint Pascal, Bossuet, Corneille, Rousseau, de mely mégis mindenk felett a fableauk, a farceok, Villonok, Rabelaisk, Lafontaineek, Moliéerek, Voltaireek szülője, gúnyra s a frivolságra való erős hajlása mutatkozik ebben is. Meglepő valóban, az országnak mennyi része szegény a komoly szerelmi népköltészetben. Ile de-France, Champagne, Lotharingia, Burgundia számos régi érzelmes balladát és keces tánczéneket őrzött meg, »de szerelmi dal kevés, vagy éppen semmi sehol«, legfőlebb más vidékkel közös, ismert dolgok, melyek úgy vándoroltak be oda, de semmi esetre sem ama részek saját termékei. Szintúgy a Dauphiné és a Lyonnais sem adtak valami becses anyagot a gyűjtőknek. Ezzel szemben a Bretagnet nem számítva, hol a gondolatok s érzelmek az égélj éles levegőjében mintegy megtisztúlnak, fenköltebbekké, komolyakká válnak, sőt a physical környezet melancholiájától színeződnek, tulajdonképpen a következő helyeket magasztalják a francziák mint érzelmes népköltészetben gazdagot: Elzászt, hol azonban a legtöbbjét német földről importált keringő-dallamra éneklik, mindenkfelett pedig a Svájez táján, a Saone völgyében Bresse-tartományt, hol e költészet aránylag legdúsabban virágzik, s honnan maga Tiersot is tulajdonképpen kölcsönzi idézeteit.

Ismételjük, a francia nép hajlamainak a gúnyosan, a tragárról tréfálkozó költészet látszik igazán megfelelni. A legrégebbi koroktól fogva ezt tanúsítják a lyrára vonatkozó irodalomtörténeti kutatások. Az irodalomnak praehistoricus jelzővel illehető korában, a római és germán betörések után az alakulóban levő francia nép az epikai hősköltemények mellett már a ma kedvelt »chanson grivoise«-t

műveji, a ledér, az obscoen énekeket, melyek ellen a papok nem győznek eléggé tiltakozni, s melyekről az egyházi írók ily kitejezésekkel emlékeznek ez időben: *nugaces cantilenae*, — *cantica nefaria* — »obscoen tánczoktól kísért tisztátlan dalok«, miket a templom udvarán, a sírokon lejtve énekeltek; ördögi énekek, melyekért megvesszőztatással, sőt kiközösítéssel fenyegették a zsinatok a nőket is. Ezekhez a szerelemnek semmi köze sincs; ez érzelmet csak profánálják, ha a szerelem szóval élnek. A XI. században, az első renaissance idejében aztán létrejön a szerelmi dal, nemes értelmében véve a szót, midőn a nő cultusával gyöngéd érzelmekre hangolódnak a szívek s az emberiségnek úgyszólva új ideálja támad, mely a költészetben is kifejezésre jut, még pedig a troubadourok-nál s aztán ezek trouve-re-utánzóiknál. Azonban a népnél tovább dívott a *cantica nefaria* kedvellése: a XII. században Normandiában egyházi körmenetek alkalmával közönkint efféléket énekeltek a nők, s mint majd Luther korában Németországon, az egyház elvégre kénytelen e világi, sőt frivol szerelmi költészetnek szövegét és dallamát átvenni és szent érzelmek kifejezésére alkalmazni. Még a régibb epicai költészet, a maga komorságával úgyszólva kivész lassankint a divatból, az az eleven, víg, pajkos, sőt túlpajzán léhaság fentartja magát különböző módosításokban, mint oly *gauloiserie*, mely a francia nemzeti szellemnek »legsponánabb és tán legjellemzetesebb nyilvánulása, lényegesen francia műtáj«, hogy Tiersot szavaival éljünk.

Az érzelmes dalköltésnek fő virágzási kora a középkor s újkor közti átmeneti időszak, majd maga a renaissance kora, tehát a XV. és XVI. század. E kor termékeiből különösen becses gyűjteményt tett közzé Gaston Paris; bennük a szív indulatai a maguk természetességében és egyszerűségében találnak kifejezést. De már ekkor megkezdődik a művelt elemek hatásának jelentkezése is, úgy hogy — a mi később aztán annyiszor ismétlődik — már itt többször kétség merül fel az iránt, vajjon csakugyan hamisítatlan népköltési termékkel van-e dolgunk. Idővel aztán a naivság mind jobban eltűnik s a népköltészet úgyszólva két fajtára szakad: falusira és városira. A gyűjtők abban az időben természetesen az utóbbi iránt érdeklődnek kizárólag: jellemző, hogy Molière *Misanthropjájában* is tulajdonképpen ez a faj szerepel, mint a népköltészet kép-

viselője ama IV. Henrikről szóló dalocskával. Sőt miként már ugyan-
csak erről a dalocskáról láthatni, maga a városi dāl is további
rangbeli előléptetésben részesült: udvari költészetté változott, mely-
nek bájos mignard jellege aztán főleg XIV. Lajos alatt précieux
salonverselésévé változik, miként dallama is követelményekkel fellépő,
ízetlen-szintelen csinálmánynyá fajul.

Mint áll az érzelmes népköltészeti termékek ügye má, erre
nézve csak azt ismételhettek itt, a mit általában a francia nép-
költés gyűjtésének ügyéről fentebb mondtunk. Ezúttal csak egy ta-
nulságos adatról kívánunk még emlékezni. Fentebb idéztük azt a
gyűjteményt, melyet Mendès Catull szerkesztett a »legcsinosabb ér-
zelmes francia népdalokból.« E gyűjtemény, melyről különben sie-
tünk megjegyezni, hogy távolról sem foglalja tényleg mind magá-
ban a Rajnán túl divó legszebb komoly népdaloknak valamennyi
legszebbjét, pazar kiállításal van illusztrálva. Mi reánk nézve ezek
az illusztrációk tartalmazzanak kiválóan tanulságosat. Métivet Lucien
szellemes rajzai, melyek e könyvet díszítik, egyfelől erősen a Boucher
és Watteau képeinek idylli világára emlékeztetnek rococo öltözetű
elegáns alakjaikkal, amoraikkal, mignard s néhol érzékies színezetük-
kel. Hogy az illusztráló ilyesmit nyújthatott, ez a körülmény már egy-
maga éles világot vet arra, mily kevésbé lehet mind szoros értelemben
népies ezek a daloknak jellege, illetőleg, mily kevésbé látják e da-
lokat igazán népies színben a műveltebb francziák. Nem kevésbé
megérdemli figyelmünket e rajzoknál továbbá az a sajátság, hogy
a művész akárhányszor tréfássá torzítva fogja fel a komolyabb
hangnemű költeményeket is. Csak egy párt említünk. Az egyikben
a féltékeny férj, ki joggal gyanakszik, arcátlan hazugságokkal vé-
dekező nejének azt mondja: levágja fejét s testét meg a hollóknak
dobja oda; e komor accordokkal kihangzó románczhoz Métivet egy
kaczér fruskát s egy nevetséges öltözetű, nevetséges arcú mord
vén férjet rajzol, melyet a rococo tárgyú operettek világából vett.
Hanem elvégre e költeménynél még lehetséges ily felfogás is: hihet-
jük, hogy a mordúl teremtetéző vén férjet az asszonyka újján for-
gatja s fenyegetéseit annyira nem veszi komolyan, hogy gúnyt űz
belőlük. Azonban ott van az a románcz, melyben az elhagyott ked-
ves behatol pappá lett szeretőjéhez a kolostorba, szemrehányásokat
tesz esábitójának, arról beszél, hogy apáczává lesz, s a hűtlennek

sértő szavaira újabb szemrehányásba tör ki zokogva: Méltó a leányt meglehetősen kevéssé mély fájdalomban s nem a legszemérmesebb külsejűnek állítja elének, a fiúval pedig, e hosszú orrú tonzurás baráttal, szörnyű álszentelkedő mozdulatban emelteti kezét a leány felé, miközben fejét elfordítja. S ha ez nem volna elég, a háttérbe oda állít egy öreg barátot több más fiatallal, kik mint a jelenet néma tanúi mulatnak a látottakon s hallottakon. Kétségtelen, hogy a művésznek a jelenetek comicuma iránt van érzéke: ezért sikerült neki főleg a határozottan comicus helyzetek ábrázolása (*A tolvaj kedvese*, *A csinos dragonyos*), míg a határozottan komoly themáknál, a hol már nem tréfálhatott, dagály álpáthosza süllyed. (*A hazatért matróz* románczánál.)

HARASZTI GYULA.